

УДК 323.1+327.5+327.7

DOI: 10.24144/2078-1431.2023.2(31).25–37

Ігор Тодоров,*доктор історичних наук, професор,
професор кафедри міжнародних студій
та суспільних комунікацій***Наталія Тодорова,***кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри полікультурної освіти та перекладу***Світлана Мишко,***кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувачка кафедри полікультурної освіти та перекладу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

ОПІРНИСТЬ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

У статті висвітлено проблеми головного сучасного геополітичного виклику – російської агресії проти України. Розглянуто зміцнення української опірності в умовах російської інвазії. Досліджено злочинний характер рашизму як підґрунтя російського експансіонізму, і відповідно екзистенційної загрози Україні. Визначено ключову роль вступу України до НАТО не лише для кардинального посилення опірності України, а і для переможного завершення війни. Потенціал національної стійкості та національної безпеки значною мірою залежить від зовнішнього фактора та його врахування у відповідній державній стратегії. За нинішніх умов повномасштабної війни з Російською Федерацією врахування зовнішніх факторів у контексті розробки стратегій національної стійкості та національної безпеки стає для України особливо значущим. Євроатлантична інтеграція може істотно зміцнити стійкість українців у протистоянні загрозам національній безпеці. Україні важливо спрямувати зусилля на активізацію процесів євроатлантичної та європейської інтеграції. Участь в ініціативах, запропонованих зовнішніми партнерами України, сприятиме досягненню ефективних результатів у підвищенні опірності та стійкості українського суспільства в майбутньому.

Україна має всі передумови для таких трансформацій, перш за все завдяки активному громадянському суспільству, яке виявило свою організованість. Проте суспільство має розширити свою активність на повсякденні аспекти життя, не обмежуючись лише кризовими ситуаціями. Необхідно послідовно змінювати свідомість українців, реалізуючи завдання трансформації. Лише за допомогою внутрішніх трансформацій, зміни традиційних підходів та менталітету Україна може зайняти достойне місце серед цивілізованих націй світу, уособлюючи високі духовні цінності, такі, як свобода, незалежність, гідність і самоповага.

Ключові слова: опірність України, рашизм, НАТО, російська агресія, євроатлантична інтеграція України.

The article highlights some problems of the main modern geopolitical challenge - the Russian aggression against Ukraine. The strengthening of Ukrainian resistance under the conditions of the Russian invasion is considered. The criminal nature of 'ruscism' as the basis of Russian expansionism and, accordingly, of the existential threat to Ukraine, is studied. The key role of Ukraine's accession to NATO was defined not only for the cardinal strengthening of Ukraine's resistance but also for the victorious end of the war. The potential of national stability and national security largely depends on the external factors and their consideration in the relevant government strategy. Under the current conditions of a full-scale war with the Russian Federation, taking into account external factors in the context of developing strategies for national stability and national security becomes especially significant for Ukraine. Euro-Atlantic integration can significantly strengthen the resilience of Ukrainians in confronting threats to national security. It is important for Ukraine to focus its efforts on intensifying the processes of Euro-Atlantic and European integration. Participation in the initiatives proposed by Ukraine's foreign partners will contribute to achieving effective results in increasing the resilience and stability of Ukrainian society in the future.

Ukraine has all the prerequisites for such transformations, primarily thanks to an active civil society that has demonstrated its organization and dedication in critical periods of the country's history. This civil society should expand its activity to everyday aspects of life, not limited only to crisis situations. It is necessary to make permanent and sustainable changes in the consciousness of Ukrainians, implementing the task of transformational changes. Only with the help of internal transformations, changes in traditional approaches and mentality, Ukraine can take its rightful place among the civilized nations of the world, reflecting high spiritual values such as freedom, independence, dignity and self-respect.

Keywords: *resistance of Ukraine, "ruscism", NATO, Russian aggression, Euro-Atlantic integration of Ukraine.*

Актуальність дослідження обумовлена пошуком реальних шляхів посилення опірності України в умовах російської інвазії, зокрема роллю в цьому євроатлантичної інтеграції. Окремі аспекти проблеми були предметом наукових розвідок І. Артёмова [1], В. Бадріака [2], С. Віднянського [3], І. Вовканича [4], П. Гай-Нижника [5], В. Горбуліна [6], М. Дмитренка [7], Б. Парахонського [13], Г. Перепелиці [14], О. Потехіна [15], О. Резнікової [16], В. Ткаченка [17], Л. Якубової [21] та інших. Втім, існує необхідність акцентування уваги на реалізації євроатлантичного покликання України саме як каталізатора її опірності в контексті російської агресії.

Метою статті є розгляд посилення української опірності в умовах російської інвазії через повноцінну євроатлантичну інтеграцію.

Досягнення означеної мети відбувалося шляхом розв'язання таких завдань:

- окреслити особливості посилення опірності України в умовах збройного конфлікту;
- дослідити злочинний характер рашизму як підґрунтя російського експансіонізму та екзистенційної загрози існуванню України;
- з'ясувати ключову роль вступу України до НАТО для забезпечення сталої опірності Української держави.

Потенціал національної стійкості та національної безпеки значною мірою залежить від зовнішнього чинника та його врахування у відповідній державній стратегії. За нинішніх умов повномасштабної війни з Російською Федерацією врахування зовнішніх чинників у контексті розбудови стратегій національної стійкості та національної безпеки стає для України особливо значимим. Актуалізується необхідність тісної співпраці з НАТО, Європейським Союзом та іншими міжнародними організаціями, чия підтримка може суттєво посилити стійкість українців у протистоянні загрозам національній безпеці. Міжнародне співробітництво є важливим і для протидії іншим глобальним викликам – забрудненню навколишнього середовища, глобальній кліматичній кризі та ін. [24]. Названі проблеми є безпосереднім випробуванням і для українського суспільства.

У контексті затвердженої президентом України в 2020 році Стратегії національної безпеки України співробітництво із зовнішніми партнерами України посідає одне з ключових місць у системі заходів з реалізації положень цього документа. Стійкість як «здатність суспільства та держави швидко адаптуватися до змін безпекового середовища й підтримувати стає функціонування, зокрема шляхом мінімізації зовнішніх... уразливостей» [18] визначається другою, після стримування, засадою Стратегії національної безпеки. У цьому контексті кооперація із зовнішніми партнерами України, передусім стосовно мінімізації ризиків та загроз національному суверенітету та територіальній цілісності Української держави з боку РФ як держави-агресора, становить одну з провідних складових імплементації Стратегії, зокрема в плані збереження територіальної цілісності.

Вагомим кроком на шляху до формування системи національної стійкості в Україні слугує співпраця з Північноатлантичним альянсом та набуття членства у НАТО. Стосовно національної стійкості необхідно зазначити, що Північноатлантичний альянс почав використовувати цей термін відносно нещодавно, запропонувавши у грудні 2015 р. Стратегію реагування на прояви гібридної війни, а також вживши його під час саміту у Варшаві у 2016 р. Саме у столиці Польщі стійкість було проголошено одним із засобів протистояння гібридним загрозам і суттєвою основою успішного стримування й оборони, а також ефективним втіленням завдань Альянсу. Прийняте під час саміту НАТО у Варшаві «Зобов'язання щодо підвищення стійкості» передбачає: посилення військових спроможностей поряд із підвищенням цивільної готовності протидіяти загрозам; захист населення та територій держав-членів шляхом забезпечення безперервності державного управління, безперервності надання основних послуг та безпеки критичної цивільної інфраструктури, включаючи енергетику, транспорт та зв'язок; підвищення стійкості шляхом інвестування у надійні, військові спроможності; захист національної інфраструктури та мереж від кібератак [22].

Певні ознаки стійкості можна побачити вже у Північноатлантичному договорі (1949 р.). Зокрема, такі терміни як «самодопомога» (self-help) чи «самооборона» (self-defence) відображають головні засади національної стійкості учасників об'єднання. Основи принципу резиліентності міс-

тяться й у статті 3 Договору, де передбачається, що всі союзники будуть «розвивати свої індивідуальну та колективну спроможності задля відбиття збройного нападу» [25].

У плані співробітництва в сфері національної безпеки партнерство Україна-НАТО розвивалося, починаючи з підписання та імплементації Програми «Партнерство заради миру» (1994 р.) та Хартії про особливе партнерство (1997 р.), на основі якої з того часу функціонує Комісія Україна-НАТО як інституційна основа окремих партнерських програм та ініціатив між сторонами. Початок російсько-української війни у 2014 р. спричинив небачену до того часу інтенсифікацію контактів та форм співробітництва між сторонами в безпековій сфері. Так, починаючи з липня 2016 р., Україна стала реципієнтом Комплексної програми допомоги з боку НАТО, що відобразилося в розширенні форм військової та військово-технічної співпраці між сторонами, а в червні 2020 р. Українська держава отримала статус партнера НАТО з розширеними можливостями, що відкрило для України доступ до додаткових можливостей військового та військово-технічного співробітництва з Альянсом відповідно до комплексних положень Ініціативи оперативної сумісності партнерства [10]. У липні 2016 р. на Варшавському саміті НАТО було запроваджено *Платформу Україна-НАТО із протидії гібридній війні*. Цей механізм був покликаний підвищити здатність виявляти гібридні загрози, а також забезпечити спроможність визначати уразливі місця та зміцнювати стійкість держави і суспільства перед обличчям таких загроз. Тим самим співпраця між Україною та НАТО має безпосередній стосунок до розробки стратегій реагування Української держави на виклики, спричинені гібридною війною, що є важливим аспектом забезпечення національної стійкості. Відповідно до положень Річної національної програми під егідою Комісії Україна – НАТО на 2021 р. [19] передбачалося створення Національної системи стійкості на основі міжвідомчої координації діяльності центральних органів виконавчої влади та інших державних органів із залученням громадських об'єднань, приватного бізнесу та міжнародних партнерів. Концепція національної стійкості розглядалася як критичне доповнення традиційних концептів національної безпеки за рахунок наголосу на «самообілізації» громадянського суспільства як основи забезпечення самовідтворення ключових параметрів соціальної стабільності українського суспільства за умов агресії РФ. Реалізація концептуальних засад політики національної стійкості була тісно пов'язана із взаємодією з зовнішньополітичними партнерами України, що відображалось як у вищезазначених програмах та напрямках співпраці між відповідними міжнародними акторами та Україною, так і в орієнтації України на концепти національної стійкості та національної безпеки, що розробляються європейським та північноамериканським експертними середовищами. Це співробітництво багато в чому сприяло подальшій деталізації та диференціації підходів до концепції національної стійкості як складової механізмів забезпечення національної безпеки.

Основні напрями зовнішнього співробітництва України стосовно проблематики національної стійкості та національної безпеки є принципово

взаємопов'язаними один із одним. Участь у програмах, започаткованих зовнішньополітичними партнерами України, може слугувати важливим дороговказом до подальшого поглиблення національної політики у цьому напрямі. Втім, це не означає прямого запозичення відповідних політик та їх засадничих принципів, радше йдеться про збагачення українських політичних розробок у сфері національної стійкості та національної безпеки зовнішнім (передусім європейським) досвідом, що, в свою чергу, слугуватиме основою для взаємозбагачення досвідом із зовнішніми партнерами України.

Відкрита і повномасштабна агресія Росії, її відмова визнавати право України на незалежність стали смертельною загрозою для України і вимагають вирішення проблеми збереження її незалежності не лише під час війни, але й після її завершення. Російська агресія також значно вплинула на міжнародні відносини та спричинила формування нового світового порядку.

Наразі Україна знаходиться в епіцентрі цивілізаційного зіткнення. Повномасштабна війна Росії проти України суттєво змінила сприйняття загроз не лише для української державності та українців як нації, але й для сучасної європейської цивілізації. 2 травня 2023 року Верховна Рада прийняла заяву «Про визнання існування політичного режиму в Російській Федерації як рашизму та осуд його ідеологічних принципів і суспільних практик як тоталітарних та ворожих національній гідності» [8]. Категорія «рашизм» розглядається як новий вид тоталітарної ідеології і практики та ґрунтується на російському шовінізмі та імперіалізмі. Рашизм включає системне порушення прав і основних свобод людини; популяризацію культу сили та мілітаризму; самолюбство Росії та росіян за рахунок насильницького пригнічення та відкидання існування інших народів; використання практик для поширення російської мови, культури, православної церкви, медіа, політичних та громадських інститутів серед інших народів та пропагування ідеї «руського міра»; порушення міжнародного права, зокрема поваги до суверенітету інших держав, їхньої територіальної цілісності та міжнародно визнаних кордонів, використання сили чи загрози силою; фінансування та збройна підтримка незаконних збройних груп та сепаратистських рухів на територіях інших суверенних держав; використання заборонених методів ведення війни та систематичне вчинення військових злочинів та злочинів проти людяності; організація та вчинення масових вбивств, страт, катувань, депортацій, створення штучних умов для виникнення голоду та інших форм масового фізичного терору, геноциду та переслідувань за етнічними, національними, релігійними, політичними та іншими мотивами; регулярне використання економічного та енергетичного тиску; постійні загрози застосування ядерної зброї проти інших держав та можливість техногенних катастроф. Досліджуючи категорію рашизму, В. Огризко, між іншим, відзначає, що існують численні перешкоди для належної оцінки рашистського виклику світовим співтовариством через внутрішні та зовнішні обставини, та сама концепція рашизму ще мало застосовується в політичному та науковому дискурсах через опір,

який існує унаслідок довготривалих стереотипів і впливу проросійських груп [12].

Рашистська Росія створює абсолютно нові загрози для світу. Це відбувається в умовах активних змін, обумовлених процесами глобалізації, інформаційної революції, пандемії, політичної радикалізації, вибухового зростання популізму та правого радикалізму. Розглядаючи тактику і стратегію відносин з РФ, сучасні геополітичні учасники повинні розуміти, що рашистська Росія представляє собою абсолютно відмінну політичну систему порівняно з країнами вільного світу. Взаємодія між ліберально-демократичним світом і тоталітарною системою в умовах договірної співробітництва та добросусідства є неможливою. Під час автономізації (ізоляції) тоталітарної системи слід враховувати, по-перше, стратегію стримування та виснаження цієї системи, і, по-друге, системні заходи з мінімізації ризиків і загроз, які вона представляє для тих, кого визнає своїми ворогами. Зараз рашистський виклик представляє собою лише верхівку тектонічних змін, які розгортаються в умовах глобалізованого світу. Глобальний тоталітарний виклик оголошено відкрито. Росія, пригнічуючи меншості та розшаровуючи агресивні соціальні страхи, універсалізувала ідею права на масове безпідставне насилля та геноцид.

Рашизм ідентичний фашизму, нацизму та комунізму, тому його слід засудити як людиноненависницьку ідеологію та практику. Неспровокована агресія Росії проти України продемонструвала демократичному світу, що рашизм є його ворогом. Зміна режиму в Росії не змінює варварської, глибоко антидемократичної сутності російського суспільства, яке пронизане ідеями шовінізму та імперськості. Згідно з опитуванням, проведеним у серпні 2022 року Всеросійським центром вивчення громадської думки, майже 60% росіян не бачать користі від західної цивілізації та демократії; з них 26% називають західні цінності «руйнівними». Також слід врахувати, що всього лише 2% населення підтримують ці цінності [12].

Поняття «неподільності безпеки» та «спільних просторів» від Ванкувера до Владивостока, а також спроби включити тоталітаризм у демократію слід відкинути назавжди. Історичний досвід після Другої світової війни показує, що це неможливо. Об'єднуються тільки країни, які віддані демократичним цінностям. Початкові стадії розширення системи безпеки можуть включати країни, такі, як Японія, Південна Корея, Австралія, Нова Зеландія і інші. Зараз ці держави є ядром нової системи безпеки, але для її глобальності вони повинні виходити за межі свого регіону. Регіональні безпекові союзи можуть бути проміжними етапами, які доповнюватимуть наявну систему безпеки і поступово об'єднуюватимуться. Прикладом такого регіонального союзу є об'єднання США, Британії і Австралії. Переговори між США, Японією, Індією і Австралією можуть стати ще одним кроком у створенні глобальної системи безпеки.

Євроатлантична інтеграція України передбачає чітке визначення зовнішньополітичних пріоритетів, впровадження демократичних стандартів у всі сфери життя, а також адаптацію законодавства до євроатлантичних норм і стандартів. Перспектива членства України у НАТО залежить зокре-

ма від політичних аспектів, наскільки швидко та успішно Україна впроваджуватиме північноатлантичні стандарти, посилюватиме демократичні інститути і зможе стати прогнозованою та стабільною країною у євроатлантичному просторі.

Водночас західні країни і НАТО змушені вивчати уроки російсько-української війни. Природа бойових технологій XXI століття свідчить про те, що промисловість має бути невід'ємним елементом, який допомагає підтримувати бойову перевагу та готовність оборони. Варто нагадати, що останні 20 років разом країни ЄС збільшили витрати на оборону на 20%, США – на 66%, Росія – на 292% і Китай – на 592% [23].

НАТО рішуче засуджує жорстоку і неспровоковану загарбницьку війну Росії проти України – незалежної, мирної і демократичної країни, близького партнера Альянсу. Як НАТО, так і держави-члени Альянсу продовжують надавати Україні допомогу на безпрецедентному рівні з метою гарантування її основоположного права на самооборону. На саміті НАТО у Вільнюсі у 2023 році держави-члени Альянсу підтвердили підтримку майбутнього вступу України до НАТО. Держави-члени Альянсу і надалі підтримуватимуть Україну і аналізуватимуть її здобутки у досягненні оперативної сумісності, а також додаткових демократичних і безпекових перетворень, що є необхідною умовою для вступу до НАТО [9].

Під час Вашингтонського саміту НАТО Україна має отримати запрошення, яке еквівалентно початку переговорів про вступ до Альянсу. Для України, для українського народу та для всього вільного світу немає іншого варіанту, окрім як зробити Україну членом НАТО. Звісно, найскладніше буде досягти консенсусу всіх членів Альянсу, включаючи такі країни, як Угорщина та Туреччина [11].

У НАТО стосовно ідеї вступу України завжди панувала певна обережність. Парадокс полягав у тому, що Захід розумів важливість України, але мав сумніви стосовно її інтеграції. Тривалий час лунали поради уникати «провокацій» у бік Росії, навіть після анексії Криму та початку окупації Сходу України.

Вступ до НАТО є головним пріоритетом для України, ключовою умовою її виживання. Сьогодні політична еліта України та західні уряди одностайні в питанні членства України в НАТО. Підтримка вступу до Північноатлантичного альянсу серед українців становить майже 90%. Це більше, ніж кількість прихильників європейської інтеграції, і майже рівна кількості тих, хто підтримує незалежність України. Вступ до НАТО не обов'язково повинен означати кінець війни, проте сам по собі може бути способом завершення конфлікту. Вступ України до НАТО – це не ескалація, а навпаки, це засіб для мирного врегулювання. Практично немає альтернативи для зупинки Росії, яка реагує лише на силу.

Будь-які гарантії безпеки Україні без членства в НАТО – це фікція і ілюзія, за якими нема жодних реальних зобов'язань. Атлантична Рада виступила з ініціативою щодо початку переговорів про вступ України до НАТО. Посли Джон Гербст і Александр Вершбоу разом з генералом Дугласом Лютом представили спеціальне звернення до президента США на

Київському безпековому форумі. До їхніх міркувань входить необхідність прийняти рішення на Вашингтонському саміті про початок переговорів про вступ України в НАТО. Це зробить шлях України до НАТО незворотним. Водночас варто визначити часові рамки для цього процесу. Україні слід внести зміни в Конституцію, які дозволять розміщувати на своїй території військові бази країн-членів НАТО. Україна повинна впровадити реформи, які очікує від неї Альянс як обов'язкові умови для членства.

Вступ України в НАТО наразі ускладнений перебуванням країни в стані війни: понад 20% нашої території окуповано. Але існують прецеденти. У 1955 році до Альянсу було прийнято Німеччину, навіть коли її частина була окупована Радянським Союзом. Зараз ефективність будь-якої системи, включаючи НАТО, визначається її здатністю вирішувати глобальні виклики. Прийняття України до НАТО створить нову систему колективної безпеки в світі. В майбутньому членство України в НАТО буде розглядатися як найвдаліший та найуспішніший крок у розвитку Альянсу. Вступ до НАТО України, яку А. Яценюк назвав фортецею світлого боку світу [20], надання їй доступу до військових технологій і зброї, разом з нашим духом волі і свободи, стане суттєвим внеском у спільні зусилля по припиненню численних загроз не лише в Європі, але й у світі загалом, забезпечуючи стабільність на довгі роки і запобігаючи новим конфліктам. Практика підтримки Росією тоталітарних режимів в Азії, Африці та Латинській Америці, які схильні до тоталітаризму, відійде в минуле. Ці режими більше не матимуть доступу до російської зброї, яку вони використовували для придушення придушення власних громадян. У разі поразки Росії Китай може переглянути свою позицію.

Таким чином, у разі перемоги України глобальні наслідки будуть, безперечно, великими. Це значно змінить баланс сил на користь світової демократії і створить основу для реальної глобальної безпеки. Нова система безпеки вимагатиме не лише правильних декларацій, але й чітких зобов'язань для її учасників і сильних інструментів для покарання порушників світового правопорядку. Слабкі структури, такі, як ООН і ОБСЄ, які не в змозі виконувати свої функції в галузі безпеки, припинять своє існування у цій ролі. НАТО, у відновленій формі, з часом може перетворитися на інструмент для збереження світового миру в глобальному масштабі. Цей союз цивілізованих держав, побудований на принципах демократії та реальної відповідальності за глобальну безпеку, може стати основою такої системи безпеки. Україні доручено історичну місію зіграти ключову роль у цьому змаганні. Тривалість цієї конфронтації залежить від здатності колективного Заходу розуміти історичне значення нинішнього моменту для подолання глобальної тоталітарної системи.

Україна робить вагомий внесок, віддавши своїх синів і дочок заради цієї справи. Проте після перемоги над російським впливом Україні потрібно буде пройти важливий етап відновлення і розвитку. Це не тільки питання відбудови зруйнованих міст та інфраструктури, а й питання позбавлення впливу Росії на ціннісні орієнтири України. Україна вже не може залишитися поєднанням демократії і олігархії, відданості ідеям сво-

боди та популізму, свободи думки та контрольованих ЗМІ, поваги до прав людини та корупції. Потрібно вирішити проблему роздвоєння суспільної свідомості.

Отже, Україні необхідно більше залучати зовнішні чинники до опору російській агресії. Зусилля мають бути зосереджені на євроатлантичній та європейській інтеграції. Участь у програмах, започаткованих закордонними партнерами України, сприятиме досягненню ефективних результатів у зміцненні опірності та стійкості українців у майбутньому.

Україна має всі передумови для таких змін, насамперед завдяки активному громадянському суспільству, яке виявило свою організованість та самопожертву в критичні моменти існування країни. Те саме громадянське суспільство має розширити свій вплив на повсякденне життя, не обмежуючись кризовими ситуаціями. Трансформаційну революцію в свідомості українців треба проводити стійко і постійно. Лише змінивши своє внутрішнє ставлення, ментальність, Україна зможе зайняти своє місце серед цивілізованих націй світу і продемонструвати їм високі духовні цінності, такі, як свобода, незалежність, гідність і самоповага.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артёмов І. Правові та зовнішньополітичні засади національної безпеки України: актуальні аспекти // Геополітика України: історія і сучасність: збірник наукових праць. 2018. Вип. 1 (20). / ред.кол.: І.В. Артёмов (гол.ред.) та ін. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2018. С. 47-64.
2. Бадрак В., Горбулін В. Над прірвою. 200 днів російської війни. Київ: Брайт Букс, 2022. 280 с.
3. Віднянський С., Мартинов А. Російсько-українська війна та міжнародне співтовариство: монографія. К.: Інститут історії України НАН України, 2023. 264 с.
4. Вовканич І. Актуальні проблеми стабільності та безпеки в Карпатському регіоні у контексті гібридної війни Російської Федерації проти України// Міжнародний науковий вісник. 2021. Випуск 1-2 (23-24) Матеріали круглого столу «Загрози міжнародній безпеці в Карпатському регіоні» (м. Ужгород, 22 квітня 2021 р.) і міжнародної інтернет-конференції «Євроінтеграційні аспекти розвитку вищої освіти України в контексті сучасних викликів і трендів» (м. Ужгород, 22-23 квітня 2021 р.) Ужгород, 2021. С. 32-41.
5. Гай-Нижник П. Росія проти України (1990—2016 рр.): від політики шантажу і примусу до війни на поглинання та спроби знищення. К.: МП Леся, 2017. 332 с.
6. Горбулін В.П. Світова гібридна війна: український фронт: монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна. К. : НІСД, 2017. 496 с.
7. Дмитренко М. Цивілізаційні виклики сучасності в контексті концепцій перевлаштування світу // Political Studies. 2021. № 2. С. 150-169.
8. Заява Верховної Ради України «Про визнання існування політичного режиму в Російській Федерації як расизму та осуд його ідеологічних принципів і суспільних практик як тоталітарних та ворожих національній гідності». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1687625>

9. Комюніке Вільнюського саміту, видане главами держав і урядів країн-членів НАТО, які взяли участь у засіданні Північноатлантичної ради у Вільнюсі 11 липня 2023 року. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_217320.htm?selectedLocale=uk
10. НАТО – Відносини з Україною. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_37750.htm?selectedLocale=uk
11. На Вашингтонському саміті Україна має отримати запрошення в НАТО, - Арсеній Яценюк. URL: <https://espreso.tv/na-vashingtonskomu-samiti-ukraina-mae-otrimati-zaproshehnyya-v-nato-arseniy-yatsenyuk>
12. Огризко В. (2022) Дещо про рашизм. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3560964-ogrizko-deso-pro-rasizm.html>
13. Парахонський, Б., Яворська, Г. Онтологія війни і миру: безпека, стратегія, смисл. Київ: НІСД, 2019. 560 с.
14. Перепелиця Г. М. Україна – Росія. Війна в умовах співіснування : монографія // Foreign Policy Research Institute. – Київ: Стилос, 2017. 879 с.
15. Потехін О., Клименко Ю. Геополітика проти безпеки: союзницьке стримування агресії в Європі ХХ – початку ХХІ ст. К.: Дух і літера, 2023. 552 с.
16. Резнікова О. О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища: монографія. Київ : НІСД, 2022. 532 с.
17. Ткаченко В.М. Наративи історичної пам'яті в політичному транзиті України та Росії: монографія // науковий редактор кандидат політичних наук, старший науковий співробітник П.Ф. Вознюк. ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України». Київ, 2020. 144 с.
18. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України» від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-3503757>
19. Указ Президента України «Про Річну національну програму під егідою Комісії Україна - НАТО на 2021 рік». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/189/2021#Text59>
20. Яценюк А. (2023). Саміт НАТО у Вашингтоні буде в 2024 році. Готуватися треба вже. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2023/10/25/7425608/>
21. Якубова Л. «Русский мир» в Україні: на краю прірви. Київ: ТОВ Видавництво «Кліо», 2018. 384 с.
22. Commitment to Enhance Resilience. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Warsaw. NATO. 2016. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133180.htm
23. Defence Data 2020-2021 / Key Findings and Analysis. URL: <https://eda.europa.eu/docs/default-source/brochures/eda---defence-data-2021---web---final.pdf>
24. Stevens C. (2013) Resilient Environmental Governance: Protecting Changing Ecosystems through Multilevel Governance. PhD thesis. Amhurst: University of Massachusetts, URL: https://scholarworks.umass.edu/open_access_dissertations/842/
25. The North Atlantic Treaty. Washington D. C. 1949. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm

REFERENCES

1. Artyomov I. (2018). Pravovi ta zovnishn'opolitychni zasady natsionalnoi bezpeky Ukrayiny: aktualni aspekty [Legal and foreign policy foundations of national security of Ukraine: actual aspects]. *Heopolityka Ukrayiny: istoriya i suchasnist – Geopolitics of Ukraine: history and modernity*. Uzhgorod: DVNZ “UzhNU”, pp. 47-64 [in Ukrainian].
2. Badrak V., Horbulin V. (2022). Nad prirvoyu. 200 dniv rosiyskoyi viyny. [Over the abyss. 200 days of the Russian war]. Kyiv: Brayt Buks, 280 [in Ukrainian].
3. Vidnyanskyy S., Martynov A. (2023). Rosiysko-ukrayinska viyna ta mizhnarodne spivtovarystvo [The Russian-Ukrainian War and the International Community]. K.: Institute of History of Ukraine, National Academy of Sciences of Ukraine. 264 [in Ukrainian].
4. Vovkanych I. (2021). Aktual'ni problemy stabil'nosti ta bezpeky v Karpat-s'komu rehioni u konteksti hibrydnoi viyny Rosiys'koyi Federatsiyi proty Ukrayiny [Current problems of stability and security in the Carpathian region in the context of the hybrid war of the Russian Federation against Ukraine]. *International Scientific Bulletin. Materialy kruhloho stolu «Zahrozy mizhnarodniy bezpetsi v Karpat-skomu rehioni» (m. Uzhhorod, 22 kvitnya 2021 r.) i mizhnarodnoyi internet-konferentsiyi «Yevrointehratsiyni aspekty rozvytku vyshchoyi osvity Ukrayiny v konteksti suchasnykh vyklykiv i trendiv» (m. Uzhhorod, 22-23 kvitnya 2021 r.) – Materials of the round table «Threats to international security in the Carpathian region» (Uzhhorod, April 22, 2021) and the international internet conference «European integration aspects of the development of higher education in Ukraine in the context of modern challenges and trends» (Uzhhorod, April 22-23 2021)*. Uzhgorod, 32-41 [in Ukrainian].
5. Hay-Nyzhnyk P. (2017). Rosiya proty Ukrayiny (1990–2016): vid polityky shantazhu i prymusu do viyny na pohlynannya ta sproby znyshchennya [Gai-Nizhnyk P. Russia against Ukraine (1990-2016): from the policy of blackmail and coercion to the war of absorption and attempts at destruction]. K.: MP Lesya, 332 [in Ukrainian].
6. Horbulin V.P. (2017). Svitova hibrydna viyna: ukrayins'kyi front [Global hybrid war: the Ukrainian front]. K.: NISD, 496 [in Ukrainian].
7. Dmytrenko M. (2021). Tsyvilizatsiyni vyklyky suchasnosti v konteksti kontseptsiy perevlashtuvannya svitu [Civilizational challenges of modernity in the context of concepts of world rearrangement]. *Political Studies*, 2, 150-169 [in Ukrainian].
8. Zayava Verkhovnoyi Rady Ukrayiny «Pro vyznannya isnuvannya politychnoho rezhymu v Rosiys'kiy Federatsiyi yak rashyzmu ta osud yoho ideolohichnykh pryntsyviv i suspil'nykh praktyk yak totalitarnykh ta vorozhykh natsional'niy hidnosti» [Statement of the Verkhovna Rada of Ukraine «Recognizing the existence of the political regime in the Russian Federation as racism and condemning its ideological principles and social practices as totalitarian and hostile to national dignity.»]. Retrieved from <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1687625> [in Ukrainian].
9. Komyunike Vil'nyus'koho samitu, vydane hlavamy derzhav i uryadiv krayin–chleniv NATO, yaki vzyaly uchast' u zasidanni Pivnichnoatlantychnoyi rady u Vil'nyusi 11 lypnya 2023 roku [Communiqué of the Vilnius Summit, issued by the heads of state and government of NATO member countries who participated in the meeting of the North Atlantic Council in Vilnius on July 11, 2023]. Retrieved from https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_217320.htm?selectedLocale=uk [in Ukrainian].

10. NATO – Vidnosyny z Ukrainoyu [NATO – Relations with Ukraine]. Retrieved from https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_37750.htm?selectedLocale=uk [in Ukrainian].
11. Yatsenyuk A. Na Vashynhtons'komu samiti Ukrainyina maye otrymaty zaproshennya v NATO [At the Washington summit, Ukraine should receive an invitation to NATO]. Retrieved from <https://espresso.tv/na-vashingtonskomu-samiti-ukraina-mae-otrimati-zaproshennya-v-nato-arseniy-yatsenyuk>
12. Ohryzko V. (2022) Deshcho pro rashyzm [Something about racism]. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3560964-ogrizko-deso-pro-rasizm.html> [in Ukrainian].
13. Parakhonskyi, B., Yavors'ka, H. (2019). Ontolohiya viyny i myru: bezpeka, stratehiya, smysl [Ontology of war and peace: security, strategy, meaning]. Kyiv: NISD. 560 [in Ukrainian].
14. Perepelytsya H. M. (2017). Ukrainyina – Rosiyya. Viyna v umovakh spivisnuvannya [Ukraine – Russia. War in conditions of coexistence]. *Foreign Policy Research Institute*. Kyiv: Stylos, 879 [in Ukrainian].
15. Potyekhin O., Klymenko YU. (2023). Heopolytyka proty bezpeky: soyuznyts'ke strymuvannya ahresiyi v Yevropi XX – pochatku XXI st. [Geopolitics against security: Allied deterrence of aggression in Europe of the 20th and early 21st centuries]. K.: Spirit and letter, 552 [in Ukrainian].
16. Reznikova O. O. (2022). Natsional'na stiykist' v umovakh minlyvoho bezpekovooho seredovyscha [National stability in the conditions of a changing security environment]. Kyiv: NISD, 532. [in Ukrainian].
17. Tkachenko V.M., Voznyuk P. F. (2020). Naratyvy istorychnoyi pam'yati v politychnomu tranzyti Ukrainy ta Rosiyi [Narratives of historical memory in the political transit of Ukraine and Russia]. DU «Instytut vsesvitn'oyi istoriyi NAN Ukrainy». Kyiv, 144 [in Ukrainian].
18. Ukaz Prezidenta Ukrainy «Pro rishennya Rady natsional'noyi bezpeky i oborony Ukrainy» vid 14 veresnya 2020 roku «Pro Stratehiyu natsional'noyi bezpeky Ukrainy». Retrieved from <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-3503757> [in Ukrainian].
19. Ukaz Prezidenta Ukrainy «Pro Richnu natsional'nu prohramu pid ehidoyu Komisiyi Ukrainyina - NATO na 2021 rik» [Decree of the President of Ukraine “On the Annual National Program under the auspices of the Ukraine-NATO Commission for 2021”]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/189/2021#Text> 59 [in Ukrainian].
20. Yatsenyuk A. (2023). Samit NATO u Vashynhtoni bude v 2024 rotsi. Hotuvatysya treba vzhe [The NATO summit in Washington will be in 2024. It is necessary to prepare already]. Retrieved from <https://www.pravda.com.ua/columns/2023/10/25/7425608/> [in Ukrainian].
21. Yakubova L. (2018). «Russkyi myr» v Ukraini: na krayu prirvy [Russian Peace” in Ukraine: on the edge of the abyss]. Kyiv: Klio Publishing House, 384 [in Ukrainian].
22. Commitment to Enhance Resilience. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Warsaw. NATO. 2016. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133180.htm [in English].

23. Defence Data 2020-2021 / Key Findings and Analysis. URL: <https://eda.europa.eu/docs/default-source/brochures/eda---defence-data-2021---web---final.pdf> [in English].
24. Stevens C. (2013) Resilient Environmental Governance: Protecting Changing Ecosystems through Multilevel Governance. PhD thesis. Amhurst: University of Massachusetts, URL: https://scholarworks.umass.edu/open_access_dissertations/842/ [in English].
25. The North Atlantic Treaty. Washington D. C. 1949. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm [in English].